

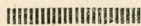
війна, яка є неминучою. „Недармо то останніми роками стільки тієї мишви, отої сарани появилася“...

Григорчук на філософію не майстер був, але Матвія, видно, радо слухав. Розмова їх ввесь час велася навколо справ „сурйозних“. Ніколи було їм бавитись у жарти. „Життя чавить“ — казав Матвій. „Той герой, хто з-під теї чавуки, хоч з одним цілим ребром вилізе“... Та ще „аби люди Бога не гнівили. Без Бога мужик порожнеча. Як ото клуня без снопів, чи засіки без зерна“...

Коли вже почало сутоніти, мужики розпрощалися. Матвій без верхньої одяжки і без шапки провів гостя аж до дорожини, що бігла з Дерманя до Лебедей повз його хутір, пообіцяв, що „на днях сам до вас заскочу, а там бачитимем... А Харитона вже сюди не мішайте, якось то й самі цю справу закінчимо“.

Тьма по землі стелилася. На хуторі глибока тиша і спокій. Небо чисте, передосіннє, дзвінке. З млина чути плескіт колеса та ляшатання ковша. Садок, обнизаний рясно овочами дрімає непорушно, ніби захохана в свою будучу дитину, перший раз вагітна, молода жінка.

За річку, на дерманському боці, під Заставською сосниною чути фиркання коней. Це ночліжани по скошених вже сіножатях розкошують. Видно під сосниною велику заграву багаття і густий тяжкий хвіст диму довжелезною летючою вуалею простягнувся геть далеко над лугом, сягаючи аж до Лебедського порубу і зникаючи десь там у Михалковій дебрі. По хвилі задзвеніла ночліжанська пісня. Вона знялась мов чайка з болот і низів і, прорвавшись під згучне небо, відбилась від нього та дрібним рокотом розсипалась на тисячу регочучих тонів по цілій широті долини.

В. З.

Шукання шляху до обнови сучасного світу.

(Кілька думок по прочитанні книжки о. Др. Йосифа Сліпого „Шляхом обнови“, Львів 1928).

(Докінчення).

Самопізнання й самота повинні провадити людину до ліпшого пізнання себе, до віднайдення свого „я“, котре губиться в розпоршучім, калейдоскопічнім поспісі модерного світу, до ушляхотнення й обнови душі, до вироблення та скристалізування своїх поглядів і думок. Цілком слушно зазначає Чижевський, що усамотнення є безумовно імпульсом до признання величезної етичної вартости за індивідуум.

Тут саме, в відношенні до індивідуа, до кожної окремої людської особи, та в оцінці її лежить одно з головних розходжень між християнським світоглядом з одного боку, і світоглядами соціалізму, більшовизму, фашизму, гітлеризму — з другого. Для

більшовизму, а в значній мірі й для соціалізму, фашизму, гітлеризму індивідуум це дрібниця; більшовизм, не задумуючись, нищить мільйони осіб задля осягнення своїх цілей, бо для нього має значіння лише колектив, маса, людство. Натомість християнство вимагає пошани й любови до кожної особи, до кожної людини, яка б вона не була. Нема заповіді „люби людство“ (бо й не можна любити абстракції, якою є людство), а є основна заповідь „люби ближнього“, люби кожну окрему людину. — Для більшовизму та ін. колективістичних систем „я“ кожної окремої людини з її особистими поглядами, нахилами, смаками, звичками не існує; тому він і нищить все це, стараючись виробити з маси людей однотайне стадо без власної думки, без власних переконань, без звичок і смаків, навіть (оскільки можна) без власних бажань. Натомість, християнство — навіть тоді коли проголошує свої вимоги — в багатьох додає „могій вмѣстити, да вмѣстити“, рахуючись з індивідуальністю людей: вказуючи вищу мету святости, дає можливість іти до неї сотками ріжних доріг. „Я“ кожної людини є вартість, котру треба плекати, виховувати, ушляхотнити. Пошана до чужого і свого „я“ є кінечним обов'язком християнина. І ушляхотнення та обнова своєї душі є впрост неможлива без пошани до свого „я“, без „самопошани“.

„Обов'язком кожного християнина, — каже о. Ректор Сліпий в своїм прекраснім нарисі „Самопошана“ (однім з найліпших у збірці „Шляхом обнови“), — є берегти ненарушимість своєї особи і свого Божого і людського достоїнства... Хто шанує себе, той уважає нижче своєї чести і гідности поповнити навіть крадьком і потайки нечесний вчинок, або навіть щось такого, чим би прилюдно мусів уйматися, чи стидатися. Він усюди, дома чи в дорозі, на самоті, чи в товаристві, між своїми чи на чужині, буде все почуватися одним і тим самим чоловіком в приязі всюди присутнього Бога і буде держатися тих самих засад¹⁾. Не так страх перед карою, або й сам встид здержуватиме його від злої думки й чину, але благородність, як така. Noblesse oblige — благородність велить, говорить французька приповідка“.

„Шануючий себе... радше зречеться приплеску юрби, чим піде проти свого переконання, і не відстрашить його від прямого шляху ні наруга, ні наслїшка, ані навіть підсування негідних мотивів“... Великою спокуюсою для самопошани є страх перед утратою ласки в других, бажання подобатися другим, бажання популярности. Той, для кого ці мотиви є кермуючі, „звичайно хилиться в ту сторону, в яку повіє вітер. То манекін, що не має своїх уст, очей, ушей, ні рук, але в нім, немов у грамофоні відбиваються гадка й голос других“... Хто хоче подобатися й доброму, і злому, хто робить тільки „страха ради юдейського, хто не має відваги говорити й робити, по своїм переконанням, той „перед собою є нічим... і в Бога він відкнинений, бо „ніхто не може двом панам служити: бо або одного зненавидить, а другого полюбить, або одного буде держатись, а другим буде погорджувати“ (Мт. 6, 24). Не цинив себе той і не збудить в нікого подиву, хто в домові і прилюднім житті не знайшов противника. Він певно з ягнятами блява, а з вовками вив“.

„Хто шанує себе, того діла будуть походити з чистих, ідейних замірів і другим не підсуне злих спонук, доки наглядно про це не переконається. Для чужих поглядів буде все вирозумілим і, хоч лучиться яке поріжнення, ...не безцінить чужих заслуг і спосібностей“.

Ці думки й уваги особливо важні й цінні для нашого сучасного громадянства, як для галицьких українців, так і для еміграції,

¹⁾ Доброю ілюстрацією цих думок може бути відоме оповідання з життя св. Єфрема Сирина про його зустріч із грішницею.

бо й тут, і там, на превеликий жаль, широко розповсюджені безхарактерність, відсутність твердих переконань і поглядів, постійна „сменовеховщина“¹⁾, підхлібство в „сильних світу“ й у юрби, жахливий страх перед „інтелігентною“ юрбою, нечесні методи боротьби з противниками, обманство, безсоромні брехні, найнегідніші інсинуації й клевети, старанне зменшування або й повне замовчування заслуг противника й згідне побільшування його хиб і тд. „Передусім кожна передвиборча компанія, — як каже автор, — є відстрашуючим прикладом пониження й обезцінювання“ й противника, й самого себе. Дійсно, для перевиховання й обнови нашого громадянства конечним є розвиток в кожного нашого громадянина самопошани. Виховання самопошани не є таке легке, як може здаватися на перший погляд.

„Самопошана вимагає великої сили волі й характеру. Не один, що не боявся на війні армат і скорострільів, став трусом з боязни перед осміщенням і кпинами. І тому стояти, хоч би одинцем, в обороні дійсної правди буде справді великим героїством і актом пошани себе самого. Недосяжний приклад самопошани дав Сам Христос в Своїм життї, а передусім у хвилях терпінь перед Пилатом, Іродом і Синедріоном Своїм маєстатичним мовчанням і своїми неустрашимими відповідями“²⁾.

Своїми власними силами й своїм власним досвідом і старанням людині незвичайно трудно, майже неможливо, здобутися на перевиховання, на обнову себе. Потрібний більший досвід, потрібні вказівки, потрібна їй допомога. Це все їй дають людині Св. Письмо, життя святих і Церква.

Чи треба, здавалося б, говорити про значіння Св. Письма не тільки для обнови й удосконалення душі, але й взагалі для нашого розуму й серця. Та ж кілька мільонів поколінь протягом цілих тисячоліть вчитувалося в Біблію й черпало з неї животно-ворну силу. І в дуже багатьох найкращих творах людської думки ріжних віків помітно дуже сильний вплив Біблії. Та й не диво: „бо ніяка людська книжка — як вказує кн. „Шляхом обнови“ — не може й рівнятися змістом і формою з цим Божим твором“³⁾.

Але говорити про вагу й значіння Св. Письма таки доводиться; бо, як підносив це ще Ів. Франко, новітнє громадянство наше не знає й не читає Св. Письма й не цікавиться ним. Ця найкраща, найглибша, наймудріша й найвеличніша книжка „ле-

¹⁾ „Сменовеховщина“, по словам о. Ректора Сліпого, то втертий термін для всяких національних перевертнів і демагогів, що, не шануючи себе й не дивлячись, де правда, пускаються в сторону, в яку, мов тріску, поверне їх хвиля. Це пісок, яким вітер мече, куди хоче“. Звичайно, розуміється тут „сменовеховщина“ не тільки в сторону більшовизму, але й всяка інша. Приклади всякої сменовеховщини в нашій громадянстві, і то головним чином серед його „верхівки“, „еліти“, серед усяких бувших міністрів і послів, та серед усяких професорів, начальних редакторів і тд., аж надто численні (серед „рядової“, звичайної інтелігенції, особливо в краю — „в провінції“ цього зла значно менше, ніж „в горі“; взагалі інтелігенція в краю стоїть під моральним оглядом звичайно вище від „столичної“.

²⁾ „Шляхом обнови“. IV. Самопошана, стор. 35—37.

³⁾ Ibidem. II. Святе Письмо, стор. 19.

жить далеко поза кругом інтересів“ і української „еліти“, й ширшого круга укр. громадянства.

І в нарисі „Св. Письмо“ піднесена величність і досконалість і змісту, й форми Св. Письма та його виховне значіння; при тім вказує автор, як треба приступати до читання Св. Письма, аби воно дійсно сприяло обнові й піднесенню нашої душі.

„При читанні Св. Письма, не треба губитися в дрібничках, але ввійти в духа і зміст, читаючи цілість з увагою й шанобою...Тоді воно відсвіжить душу, запобіжить вітрєнню і додасть життєвої сили“).

Дуже добрим доповненням лектури Св. Письма може бути читання життя святих, котрих у нас звичайно майже не знають і котрими, як б сказав, в нас навіть неначе б то погорджують. А тим часом, яку велику роль відігравали життя святих. Цілі століття в цілому ряду християнських народів вони, можна сказати, майже заступали й красне письменство, й інші роди літератури. Та й самий їх предмет вже мусів би заохочувати до читання:

„Бож святі, це не тільки жемчуг, яким дорожить Церква, але й культурна цінність людства. Скільки в їх житті правдивої посвяти до ближнього, героїського змагання до ідеалів, скільки переведених у життя чеснот, внутрішньої широти, ніжної скромности, благородної великодушности — приклади, за які людство завсіди почуватиметься до заслуженої вдячности. У них змучена скорботами людина, знеохочена невдачами у змаганні до високої мети, знаходить заохоту, підбадьорення і скріплення. В їх обличчі кожний мимохить приборкає свій безоглядний егоїзм, зважиться на терпні невігоди та вибачить оправдані й неоправдані докори й наклепи. Ті приклади наскрізь чесного й повного в самовідречення життя святих, тільки одиницям-сучасникам відомі, стають відтак могутим імпульсом і залізним правильником для цілих поколінь та століть“).

У своїм нарисі „Святі“ виказує автор, як велике значіння пізнання життя святих, так і причини, чому в нас „житійне“ письменство в такім занедбанні. Причини ті почасти лежать ів самих життях, котрі не відповідають вимогам сучасного читача, навіть релігійного й загалом маючого навіть певний нахил до пізнання життя і подвигів святих. Велика більшість житій оповідає переважно про „пасивні“, так би сказати, чесноти святих, про пустинне, чернече життя, про страждання мучеників і т. п.; до того ж зупиняється на надприроднім і чудеснім у житті святих; натомість, *сучасний християнський світ бачить ідеал святого переважно в активних чеснотах:*

„Не втеча перед світом, але праця над його усвершенням, посвята своїх сил для нього, змагання усунути себе з-під відемного впливу, а самому, як найблагодатніше, впливати на нього — ось напрям, в якім орієнтується ціле (новочасне) чернече життя. Розвиток та убагороднення умових і фізичних сил та розуміння потреб суспільности це ідеал, який найбільше зближується до особи Христа“¹⁾.

Разом із тим, для сучасного християнського світу особливо важне й цікаве не так надприродне й чудесне, як те, що було

¹⁾ „Шляхом обнові“, II, стор. 21.

²⁾ Ibidem. VI. Святі. Стор. 21.

³⁾ Ibidem. VI, стор. 65.

величним і героїським в життю святих у звичайних умовах¹). — В Зах. Європі новітня гагіографія вже узглядне потреби й вимоги сучасного читача, і там появилася, особливо у Франції, досить велика вже література житій, писаних в новому дусі, з узглядненням як найновіших даних науки (історії, психології ітд.), так і вимог, інтересів та при звичаєнь сучасного читача, — і ця новітня гагіографічна література читається там з великим інтересом, а навіть захопленням до нас (так само зрештою, як і до поляків) гагіографічний рух іще не дійшов. Хотілося б одначе, щоби сей нарис звернув увагу наших релігійних письменників та істориків Церкви на необхідність розвитку і в нас гагіографії в новому дусі²).

Брак місця не дозволяє зупинитися докладніше на гарнім нарисі о. Др. Сліпого „Святі“. Між ін., зупиняється автор на різних шляхах до святости, на „різних типах“ святих (якщо можна так сказати), на основнім змісті аскези ітд. Взагалі, в цім нарисі багато цінних, хоч коротко, іноді навіть побіжно кинутих думок. Одно лише насмілимося зробити зауваження: українському читачеві, як нам здається, може було б доцільно вказати, поруч із вказаними прикладами з життя святих ін. народів, також на приклади українських святих та взагалі б може дещо більше зазначити прикладів з життя Святих християнського Сходу.

В тіснім звязку з нарисом „Святі“ треба поставити й кілька сторінок, присвячених у збірці „Шляхом обнови“ св. Єфремові Сиринові, одному з найбільших світочів християнського Сходу³). Творчість і життя св. Єфрема, дійсно, становлять величне джерело святости, з якого щедрою рукою можна черпати натхнення й приклад для християнського удосконалення й обнови.

Та розуміється й самопізнання, й самота, й вчитування в Св. Письмо, й взагалі в релігійні християнські твори, й навіть наслідування прикладів Христа і святих, і взагалі всі самостійні старання людини до удосконалення, все це — в великій більшості випадків — не може вистарчити само по собі до справжнього удосконалення, до справжньої обнови. Потрібна поміч Церкви — творчої сили в житті й одиниці, й народу, й цілого людства. В нарисі „Церква — творча сила народу“⁴). Автор підносить якраз це виховне значіння Церкви, з її животворчою силою й великим досвідом, не тільки для одиниць, але й для суспільства й зокрема для нації⁵).

¹) Ibid. VI, стор. 64.

²) Порів. ще мою рец. на „Dzieje Kościoła — uwagi wstępne“ о. Й. Умінського — в „Богословії“, т. IX (1931), кн. 4, ст. 280—283, в котрій узгляднюю також і нарис о. Др. Й. Сліпого „Святі“, уміщений в збірн. „Шляхом обнови“.

³) Ibid. VIII, стор. 81 — 84.

⁴) Ibidem, розділ X, стор. 97 — 106.

⁵) Та разом з підчеркненням високої ролі Церкви в відродженні й обнови нації автор з належною яскравістю перестерігає й перед захопленням кличами „націоналізації“ Церкви, яка могла б обернути Церкву в знаряддя до осягнення світських цілей, а вкінці привести Церкву в залежність від державних урядів.

Намічаючи та вказуючи деякі з важніших середників обнови та піднесення з сучасного упадку, в якій завела людство модерна матеріялістична культура, „Шляхом обнови“ подає також і деякі позитивні обяви, котрі свідчать про те, що християнський світ вже шукає обнови й починає віднаходити до неї шляхи.

„З признанням треба ствердити, каже автор, що в тім страшнім повеннім лихолітті, не зважаючи на найнесприятливіші умовини, слідні позитивні, успіхи: масові місії очищують і обновлюють душу народу, а організовані кооперативи підносять його з матеріяльної нужди й зубожіння. Є надія, що ця праця піде даліше щасливо вперед, що повалить сектантство й опреться більшовицькому напорозі“¹⁾.

Разом з тим вказує о. Р. Сліпий на позитивні зміни й у новітній філософії, нпр. на відродження філософічного ідеалізму (Рудольф Ейкен), котрий виводить філософію з нетрів матеріялізму, хоч сам залишається, на жаль, тільки на пів-дорозі до правдивого ідеалу²⁾ на відродження неотомізму (тобто величної християнської філософії св. Томи з Аквіну³⁾) ітд.

1) „Шляхом обнови“, розділ X, стор. 105—106.

2) Ibidem, розділ V: Чи можемо ще бути християнами? Стор. 41—60.

3) Ibidem, розділ IX: Св. Тома з Аквіно, стор. 89—94. — Цей нарис є властиво коротким і популярним викладом поважної наукової праці о. Др. Й. Сліпого, надрукованої в „Богословії“ 1925, т. III) і окремо (Львів, 1925). З приводу цієї праці о. Др. Сліпого я тоді ж таки подав у „Ст. Україні“ (що виходила в 1924 — 1925 рр. під редакцією І. І. Кривецького) рецензію, з котрої вважаю доцільним навести отсей уривок:

„Великий інтерес для історії української культури мають розвідки о. Др. Й. Сліпого, присвячені св. Томі з Аквіну. В першому розділі праці „Св. Тома з Аквіну й схолястика“ о. Др. Сліпий спиняється на дуже росповсюдженім, але цілком поверховнім погляді на схолястику, як на щось заскорузле, мертве, абстрактне; на саму згадку про схолястику, — зазначає о. Др. Сліпий, — „страх проймав і ще подекуди проймає новочасних учених“. На жаль, в нашій українській науці так само поширений цей поверховний негативний погляд на схолястичну богословію, філософію й науку. З цього поверховно-негативного погляду освітлюють і українську схолястику наші історики літератури, нпр. І. Франко, акад. С. Єфремов, акад. М. Сумцов, а почасти й найновіший дослідник історії укр. письменства Мих. Возняк.

Але в новіші часи, як — каже о. Др. Сліпий, — завдяки уважним студіям над схолястикою, „переведено регабілітацію схолястики“ та усвідомлення великого значіння її — і то не тільки для минулого, але й для майбутнього. „Для української схолястики мають ці студії переломове значіння. Можна лехше підійти тепер до наших схолястів, яких твори майже ніхто не старався простудіювати, порівняти стан науки в нас із розвоєм на Заході й sine ira et studio сказати про заслуги нашої схолястики об'єктивне слово“.

Ми майже цілком погоджуємося з поглядом о. Др. Сліпого на схолястику взагалі й на українську схолястику зокрема, і гадаємо, що українська наука повинна нарешті відкинути перестаріле, зневажливе відношення до схолястики й приступити до уважних студій над нашою схолястичною літературою“ („Стара Україна“, часопис історії і культури, вид. Наук. Т-ва імені Шевч., під ред. І. Кривецького, 1925, ч. XI—XII, с. 211).

Крім згаданої зараз великої розвідки „Св. Тома з Аквіну й схолястика“ (писаної по українськи), о. Ректор Сліпий рівночасно з нею надрукував у „Богословії“ (1925, т. III, кн. 1—2) другу розвідку про Св. Тому: *De valore S. Thomae Aquinatis pro Unione eiusque influxu in theologiam orientalem* (Порівн. цитовану зараз мою рецензію у „Ст. Україні“: „В цьому другому творі: о. Др. Сліпий, зазначивши звязок св. Томи з давнішою східною теологією і під-

Написана яскраво й приступно для кожної інтелігентної людини перенята щирим релігійним переконанням і глибоким бажанням допомогти відродженню й онові нашого народу, книжка о. Дра Сліпого заслуговує на увагу ширших кругів нашого громадянства й уявляє собою одно з найкращих і найкорисніших явищ у найновішій нашій релігійній та філософичній літературі, порушуючи найважливіші й найактуальніші питання й даючи відповідь, якими шляхами належить іти до оновлення й відродження зі сучасного упадку й кризи, з чого належить починати оновлення та якими основними засадами при тім кермуватися.

Вкінці, ми хотіли б звернути увагу ще на одну, вже почасти зазначену нами, рису нарисів о. Др. Сліпого, а саме на їх яскраво висловлений *національно-традиційний український характер*, котрий особливо сильно відбивається в піднесенні значіння самоти, самопізнання й самопошани, з рівночасним обмеженням нахилу до усамітнення, в відношенні до так популярної й важкої в давніших часах на Україні філософії Св. Томи з Аквіно ітд. Цей національно-український характер світогляду й твору о. Ректора Сліпого становить, на наш погляд одну з її найповнітніших і найкращих рис, а рівночасно дає підставу сподіватися, що вельми інтересні й високоцінні та дуже корисні ідеї „Шляхом оновлення“ знайдуть належне зрозуміння й відгук серед українського громадянства.

Др. Василь Кучабський.

Вага і завдання Західно-української Держави серед сил Східної Європи на переломі 1918|1919-ого року*).

1. Західно-українська державна організація.

Організація Західно-української Держави розпочалася серед надзвичайно важких і неприхильних обставин; положення цієї держави було без порівняння менше сприятливе ніж якоїне-

черкнувши з різних поглядів значіння творів св. Томи для унії, робить загальний огляд впливів св. Томи на східно богослов'ю, зокрема на богослов'ю українську“. Загалом, обі розвідки о. Дра Сліпого, як і інші статті „Богослов'я“, вміщені в ній в III томі... „Змістовні, цікаві для кожного, хто інтересується питаннями богослов'я, філософії та історії Церкви (й культури)“. „Ст. Україна“, *ibid.*, стор. 211).

*) Ця розвідка, — якої завданням є порівняти питому вагу західно-українських сил з тими політичними силами, що виринули були в їхньому блищому й дальшому сусідстві в Східній Європі на переломі 1918/1919-ого року й означити, які життєві завдання й інтереси мала в цьому дашому положенню Західно-українська Держава, — складається зі слідуючих чотирьох розділів: 1. „Західно-українська державна організація“, 2. „Польська держава й Західна Україна“, 3. „Взаємодіношення між Західною Україною і Наддніпрянщиною“ і вкінці 4. „Західна Україна й більшовизм“.